Raluca Brăescu, Adina Dragomirescu

SINTAXA ADJECTIVELOR RELAȚIONALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE

1. INTRODUCERE

În acest articol, ne referim la sintaxa adjectivelor relaționale în limba română veche, subliniind diferențele de comportament sintactic față de limba actuală. Din clasa vastă a adjectivelor relaționale, am ales să analizăm două subclase cu o frecvență mare în textele vechi – adjectivele etnice și categorizante −, care pot funcționa atât ca adjective clasificatoare, cât și ca adjective tematice.

Am folosit un corpus reprezentativ de texte originale și traduse din secolul al XVI-lea (încheiat convențional la 1630), la care am adăugat, pentru comparație, două texte de la sfârșitul perioadei vechi (încheiată convențional la 1780).

Articolul este organizat astfel: în secțiunea a 2-a, se prezintă statutul și trăsăturile sintactice ale adjectivelor relaționale din limba română actuală; secțiunea a 3-a este rezervată descrierii unor clase de adjective relaționale din limba română veche, comparându-se trăsăturile sintactice identificate pentru limba actuală cu cele descoperite, pe baza studiului de corpus, pentru limba veche; în secțiunea a 4-a, se realizează o paralelă între limba română veche și alte limbi romanice vechi; în secțiunea a 5-a, se propune o analiză sintactică potrivită pentru a explica diferențele dintre limba veche și limba actuală; secțiunea a 6-a conține concluziile.

2. ADJECTIVELE RELAȚIONALE. STATUT ȘI TRĂSĂTURI ÎN LIMBA ACTUALĂ

2.1. Delimitarea clasei

Adjectivele relaționale sunt prototipic derivate denominale și îndeplinesc, în general, o funcție taxonomică: *creație literară, dicționar enciclopedic, remediu naturist*, *emisiune culturală*.

Spre deosebire de adjectivele calificative, adjectivele relaționale sunt dependente de sensul lexical al substantivelor la care se atașează, sunt nonintersective, subsective. O perspectivă semantică diferită (McNally, Boleda 2004, Cornilescu 2005) − pe care o susținem și noi − plasează adjectivele

LR, LXIII, nr. 1, p. 27–47, București, 2014

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

relaționale în domeniul intersectivității: pentru că aceste adjective au la bază concepte nominale și exprimă seturi de proprietăți (nu proprietăți individuale), avem de-a face cu o intersecție la nivel de gen (engl. *kind level*) şi nu o intersecție a claselor de indivizi (engl. *object level*).

Pornind de la Bosque, Picallo (1996), discutăm despre două sublcase de adjective relaționale cu un comportament sintactic diferit: **clasificatoare** şi **tematice**.

Sunt considerate clasificatoare adjectivele relaționale care:

− descriu specii sau tipuri ale conceptelor denumite de substantive (*chimie organică, unitate militară, critic literar*);

− operează o localizare nondeictică în timp şi spațiu şi trimit la un reper fix (*unelte preistorice, reşedință montană*) sau la intervale de timp măsurabile (*tarif orar, bilanț anual*);

− desemnează o relație de posesie / meronimie (*zăcământ petrolifer, sistem nervos*).

Adjectivele tematice corespund argumentelor semantice ale unor substantive deverbale, deadjectivale sau relaționale: *atac german* (< germanii atacă), *decizii guvernamentale* (< guvernul ia decizii), *ripostă britanică* (< britanicii ripostează)*;* dată fiind natura nonreferențială a adjectivelor, acestea nu pot fi, însă, interpretate ca veritabile complemente. Pentru detalii, vezi Brăescu (2012: 45–49), Cornilescu, Giurgea (2013: 376).

2.2. Adjectivele relaționale în poziții predicative

Dat fiind tipul semantic al acestor adjective (engl. *kind-level adjectives*), acestea nu pot figura în relație cu un DP nume propriu (nu se pot aplica direct unor indivizi – Cornilescu 2005):

(1) a. *România este republică parlamentară.*
b. **România este parlamentară.*

Adjectivele relaționale clasificatoare pot apărea în poziții predicative dacă substantivul subiect are, în egală măsură, o citire de tipul *kind-level* (2), dacă figurează într-un context contrastiv / emfatic (3a-b) sau dacă sunt modificate printr-un adverb restrictiv (*strict, numai, tipic, pur, esențial* – Pană Dindelegan 2005 (4)):

(2) *Problemele / explicațiile sunt politice.*
(3) a. *Această decizie nu este militară, ci politică.*
b. *Vinul este franțuzesc!*
(4) *Acest conflict e strict/numai/pur/esențial administrativ/social/religios.*

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

2.3. Poziția față de centru

Poziția adjectivelor relaționale din limba actuală este rigidă; adjectivele sunt postpuse numelui (5a), deci nu pot apărea nici antepuse (5b), nici detaşate (5c), cu excepția contextelor contrastive (6):

(5) a. *Nivelul cultural a crescut semnificativ.*
b. **Culturalul nivel a crescut semnificativ.*
c. **Cultural, nivelul la care ne vom referi este ridicat.*
(6) *Maritimă sau terestră, problema frontierei rămâne în actualitate.*

Conform analizei lui Cinque (2010), există o ordine de bază universală, în conformitate cu care adjectivele sunt generate în poziții prenominale. Modificatorii postnominali nu apar generați la dreapta, nu este permisă adjuncția la dreapta (engl. *right adjunction*); poziția lor se explică prin urcarea numelui peste adjectiv, deci deplasarea numelui la stânga (engl. *head-movement*). Diferențele de configurație dintre limbi sunt explicate prin faptul că N se ridică în limbile romanice (7a), dar în limbile germanice rămâne *in situ* (7b):

(7) a. rom. *o maşină franțuzească*
fr. *une voiture française*
b. engl. *a French car*.

În analiza serializării adjectivelor, Cinque (2010) propune ierarhia unor clase de adjective (cu centre funcționale specifice), despre care se presupune că există independent în secvența funcțională; de exemplu, sunt plasate cel mai aproape de nume adjectivele relaționale care indică naționalitatea, apoi culoarea, dimensiunea, calitatea etc.: (engl.) *wonderful big black American cars.* Independent de tipul de compoziție semantică, s-a constatat tendința comună mai multor limbi prin care adjectivele exprimând proprietăți obiective sunt mai apropiate de nume decât cele exprimând proprietăți subiective (Sproat, Shih 1988).

3. ADJECTIVELE RELAȚIONALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE (DESCRIERE, CORPUS)

În această secțiune, vom urmări comportamentul sintactic al adjectivelor clasificatoare, respectiv tematice, în limba română din secolul al XVI-lea, prin comparație cu limba actuală. Fiecare dintre cele două clase poate fi realizată prin: adjective etnice (derivate de la nume de locuitori ai unor țări, regiuni, localități etc.) şi categorizante (derivate, în general cu sufixul *-esc,* de la substantive de diverse tipuri).

Aspectele pe care le avem în vedere sunt: topica şi adiacența față de centrul nominal, apariția în poziții sintactice predicative (nume predicativ, complement predicativ al obiectului, predicativ suplimentar) şi construcția cu *cel.*

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

Adjectivele relaționale (identificate în corpus) din cele două clase de care ne ocupăm în această prezentare sunt:

(a) adjective clasificatoare:

− **etnice**: *adramitesc* (CV), *alexăndresc* (CV), *arăpesc* (A), *armenensc* (DÎ), *chilichiesc* [din Chilichia] (CV), *efeseiesc/efeseian* (CV), *egiptean* (PO), *elinesc* (MC, A), *fariseiesc/fariseiu* (CV), *gomoresc* (CV), *grecesc* (CCat, PO, FD, MC, A, DÎ), *iudeiesc/iudeanin* (CV, CC^2), *jidovin/jidovesc* (CV, PO, DÎ), *latinesc* (MC), *leşesc* (DÎ), *muntenesc* (DÎ), *nazaresc* (CV), *nemțesc* (DÎ), *evreiesc* (CCat, CC^1, CV, MC), *moldovenesc* (DÎ), *moschicesc* (DÎ), *rimlean* (CV), *românesc* (CCat, PO, DÎ), *samareanin/samareaninesc* [samarinean] (CC^1, CC^2), *săsesc* (DÎ), *sârbesc* (CCat, PO, DÎ), *slovenesc* (A), *sodomesc* (CV), *tarseanin* [din Tars] (CV), *tătărăsc* (DÎ), *turcesc* (MC, DÎ), *unguresc* (CCat, PO, DÎ);

− **categorizante**: *apostolesc* (CM, CS), *bărbătesc* (CV, PO), *călugăresc* (CS), *crăiesc* (DÎ), *creştinesc* (CM, PO, FD, MC, A, DÎ), *domnesc* (DÎ), *drăcesc* (CV, CS), *dumnezeiesc* (CM, CV, CL, Prav, CC^2, FD, CS, MC, DÎ), *împărătesc* (CV, FD, CS, MC, A, DÎ), *îngeresc* (FD, A), *mirenesc* (FD), *muieresc* (CV, FD, MI, DÎ), *nebunesc* (FD), *omenesc* (PH, CPrav, CC^1, CM, CV, CL, CC^2, CS, FD, MI, A), *pământesc* (CV), *porcesc* (MC), *preuțesc* (CL), *sărăcesc* (MI), *sufletesc* (CC^1, CL, Prav, CC^2, FD, MI), *tătânresc* (CV), *tâlhăresc* (CC^2), *trupesc* (CC^2);

(b) adjective tematice:

− **etnice**: *turcesc* (DÎ);

− **categorizante**: *creştinesc* (CCat, Prav, CS, MC), *drăcesc* (CC^1, CC^2), *dumnezeiesc* (CC^1, CL, CC^2, FD), *frățesc* (CM, FT), *împărătesc* (Prav, A), *muieresc* (CC^2, FD, A) *omenesc* (PH, CC^1, CV, CP, Prav, CC^2, FD, MC), *păstoresc* (CC^2), *prorocesc* (CC^2), *preuțesc* (Prav), *trupesc* (Prav, FD), *zborresc* [sobornicesc] (CV).

Cea mai importantă observație legată de inventarul și de funcționarea adjectivelor relaționale în textele din secolul al XVI-lea este că am identificat un singur adjectiv etnic care funcționează ca adjectiv tematic.

3.1. Topica față de centru

Spre deosebire de limba actuală, în care adjectivele relaționale au topică fixă postnominală, în limba veche topica adjectivelor relaționale nu este rigidă. Totuși, încă din primele texte românești, se constată preferința acestor adjective pentru poziția postnominală (vezi *Tabelul 1*).

Postpunerea față de centrul nominal este preferată atât de adjectivele clasificatoare − etnice (8) și categorizante (9) −, cât și de cele tematice, care sunt în general categorizante (10), cu o singură excepție (11). Exemplele sunt ordonate după criteriul text original *vs* text tradus și, în interiorul celor două tipuri de texte, cronologic:

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

(8) a. venit-au lu Mihaiu vodă steagu de la împăratul **turcescu** (DÎ.1599, XVIII)
b. ei îmblă iscoadă în țara **leșască** (DÎ.1600, XXXII)
c. De la solul Șpanei carele șade lângă împăratul **nemțescu** (DÎ.1600–1601, XL)
d. Ş-aceasta încă se-au întâmplat cându am fost în Țeara **Rumânească**: el au cerşut de la împăratul **turcescu** frățini-său domniia mea (DÎ.1600, XLIV)
e. De rândul celui pașă **tătărăsc** ce-au fost prins în Hust pentru sloboziia bucuro[s] va face pohta domniii-lui (DÎ.1593, XXXVI)
f. Iara Giva raguzeul iaste necurat, hitlean, om de nimică, carele s-au lepădat de leagea sa, făcându-se de leage **grecească** prentru să înşale o muiare, carea au înşelat şi avuțiia i-au apucat (DÎ.1521–1601, 1593)
g. iaste în țara noastră oameni mulți de leagea **grecească** (DÎ.1593, XCII)
h. u<n> cobuc poleit şi un postav **tu<r>cescu** de u<n> rându de haine (DÎ.1596, CV)
i. Popii **săseşti** dau în luna lu fevrarie, 2 zile, grivne de argint 45. Popii sasilor dau preste anu galbeni 978, bani mărunți talere 150 (DÎ.1599, XIX)
j. După aceea, neşte creştini buni socotiră și scoaseră cartea den limba **sârbească** pre limba **rumânească,** cu știrea măriei lu crai și cu știrea episcopului Savei, țărâei **ungurești** (CCat.1560: 1^{v})
k. Vine muiarea **samareanină** să scoață apă (CC^{1}.1567–1568: 24^{r})
l. Bărrbați **efeseiani**, care easte omul cela ce nu ști cetatea **efeseiasca,** spre despusu fiindu mariei Arrtemida și lu Diopetu (CV.1563–1583: 6^{r}–6^{v})
m. şi iernămu întru ostrovul **alexăndrescu** şi parasima Dioscoru (CV.1563–1583: 49^{v}–50^{r})
n. şi cetațile **sodomeşti** şi **gomoreşti** arrse cu sparrgere osândi (CV.1563–1583: 86^{r}–86^{v})
o. Pentru aceaia cu mare muncă scoasem den limbă **jidovească** și **grecească** și **sârbească** pre limbă **românească** cinci cărți ale lui Moisi (PO.1582: 10)
p. ce avea o slujnică, o fată **egipteană,** ce era numele Agara (PO.1582: 51)
q. De-aciia cetiia cărțile **greceşti** și **lătineşti** până sara (MC.1620: 53^{r})
r. pentru fiica lui Izdigherd, domnul **turcesc** (MC.1620: 56^{r})
s. nu e nece un meşterşug de carte pre limba **slovenască** (A.1620: 7^{v})
ş. Scoaseră 100.000 de cai **arăpeşti,** mai frumoşi de toți caii pre lume (A.1620: 39^{v})

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

(9) a. măriia împăratului şi cu svatul împăratului şi cu cei 7 herţegi şi cu alalţi domni **creştineşti** şi împreună cu ţara măriei lui bine să ia amente şi să grijască, (DÎ.1600, XXXIV)
b. veşmintele **preuţeşti** (DÎ.1588, LXXII)
c. Fii **omenreşti,** pănră cându grei mânioşi seţi? (PH.1500–1510: 2^{v})
d. Când va veni fiiul **omenesc** dintru slava sa (CPrav.1560–1562: 11^{v})
e. învăţatu aiave leagea **tătânrească** (CV.1563–1583: 19^{r})
f. că mai netare e vasul **muierescu** dându-i cinste ca ceia ce sântu depreură-dobânditori bunrătaţiei viiaţe (CV.1563–1583: 76^{v}–77^{r})
g. ce spre spăsenie nărodului **omenesc** tremeseş unul-născut al tău fiiul (CL.1570: 22^{r})
h. şi destoinici fă noi a aduce ţie darure şi jărtve **sufleteşti** de ale noastre păcate şi de ale oamenilor neştiuturi (CL.1570: 27^{v})
i. Şi să tăiaţi a tot omului **bărbătesc** piialea denainte (PO.1582: 54)
j. cumu-l îmbrăcă şi cu haine **muiereşti** şi-l făcură de torcea ca muierile (FD.1592–1604: 474^{v})
k. deasupra porţiei casei **împărăteşti** (FD.1592–1604: 527^{v})
l. să n-auzi cântece **mireneşti** şi jocure şi alte veselii (FD.1592–1604: 612^{v})
m. înainte-i sta îngerii lu Dumnedzeu şi depreună cu îngerii **drăceşti** (CS.III.1590–1602: 14^{r})
n. Sântu ceia ce-au purtatu pre pământu obradzu **îngerescu** şi **apostolescu** (CS.IV.1590–1602: 27^{r})
o. Şi vor fi mulţi periţi den cinul **călugărescu** (CS.V.1590–1602: 56^{r})
p. Şi deşchise besericile **creştineşti** (MC.1620: 55^{v})
q. Iară elu-ş fece cetate **împărătească** Ţarigradul (MC.1620: 48^{r})
r. în locul peanilor, păr **muierescu** (MI.1620.I: 176^{v})
s. şi aş vie viiaţă **îngerească** (A.1620: 16^{v}).

(10) a. Ascunde-i-veri ei în furişea feaţei tale de învăluitura **omenreasca** (PH.1500–1510: 25^{r})
b. A doua, Credinţa **creştinească** (CCat.1560: 4^{r})
c. cu carei au arătat putearea **dumnezeiască** şi mai tare (CC^{1}.1567–1568: 53^{v})
d. şi să ne dea frica **dumnezeiască** şi dragoste într-înimile noastre (CC^{1}.1567–1568: 61^{r})
e. den dragostea **frăţească** sântem datori (CM.1567–1568: 256^{r})
f. Ca să nu grăiască rostul mieu lucrul **omenesc** (CP.1577: 22^{v})
g. Izbăvi-mă de împutarea **omenească,** puseşi-mă în capul limbilor (CP.1577: 29^{r}) vs Eu-s viiarme, e nu om, împutare oamenilor şi ocărâre oamenilor (CP.1577: 35^{r})
h. Că e dzisă din leage să se tacă nu numai ce şi poruncita **împărătească** şi fapta săborului tuturor au spus (Prav.1581: 265^{v})

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

i. Feciorie iaste şi fără mestecătura **trupască,** de să dă în feciorie, anume fecior de suflet (Prav.1581: 253^{r})
j. cu vrerea părinților să se ia și cu blagoslovenie **preuțească** (Prav.1581: 241^{v})
k. a slobozi ruda omenească den robiia **drăcească** și den blăstemu și den păcate (CC^{2}.1581: 515)
l. de-aciia cu voe spre muncă vine dereptu spăseniia **omenească** (CC^{2}.1581: 517)
m. Că păşunea iaste învățătura **dumnezeiască** şi leagea lui Hristosu (CC^{2}.1581: 541)
n. Aşa amu şi ucenicii săi cu znameniile **dumnezeeşti** îmbogăți-i (CC^{2}.1581: 533)
o. Că întânia pohtă **omenească** se începe dentr-aceasta, ce se zice den cunoscută (FD.1592–1604: 458^{r})
p. Că nimenea nu poate să aibă liubov **dumnedzeiescu,** de nu va avea credință și nădeajde întru Dumnedzău, ca să priimească veciia veacului (FD.1592–1604: 460^{v}–461^{r})
q. Alt liubov easte de firea omului: nu easte în purtarea **omenească,** ce easte o fire oarecum și trage omul spre fire (FD.1592–1604: 469^{r})
r. și să zicem că protivita răutății **muierești** fost-au Eva (FD.1592–1604: 473^{r})
s. Zavistea **muierească** atâta easte, că niceodată nu iubesc cine iubeaşte bărbatul ei (FD.1592–1604: 552^{r})
ș. Întrebarea **creştinească** (CS.XII.1608: 97^{v})
t. Mare iaste credința **creştinească** (CS.XI.1583–1619: 92^{r})
ț. și răbda multe hule **omenești** (MC.1620: 44^{v})
u. Zinon, tatăl său Leont, nu era derept la credință **creștinească** (MC.1620: 64^{r})
v. Darul **împărătesc** mare este (A.1620: 62^{v}) 209

(11) şi altor creştini nemeriți robi legați arăta mila sa, da-le, scumpăra-i den legătură **turcească** cu banii săi (DÎ.1593, LXXXIX).

Deşi adjectivele relaționale antepuse centrului nominal nu apar în toate textele din corpusul nostru, în textele în care apar, frecvența lor este semnificativă; poziția antepusă a adjectivelor relaționale – clasificatoare (12) şi tematice (13) − nu poate fi deci întâmplătoare sau accidentală. Este de remarcat că majoritatea adjectivelor antepuse sunt categorizante, adjectivele etnice fiind rar întâlnite în antepunere (12a–b):

(12) a. glăsi **evreiasca** limbă și grăi (CV.1563–1583: 18^{v})
b. Aflămu acestu bărrbatu pierrdzătoriu cel ce rrădică protivire tuturoru iudeiloru celora ce voi pretutindirea, opritoriu **nazarescului** eresu (CV.1563–1583: 29^{v})

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

c. noi am datu ş-am miluit svânta **dumnezeiască** mănăstire, ce iaste mai sus scrisă (DÎ.1600, XXXIX)
d. Poftit-au iară Derjec, foarte cu plecare, svințitul **împărătescul** scaun şi luminatul arhidux Hernestu de Austriia (DÎ.1593, XC)
e. E voi, sămânță aleasă, **împărătească** sfinție, limbă sfântă (CV.1563–1583: 73^{v})
f. întru **bărrbăteştile** strature, întru multă beutură (CV.1563–1583: 79^{v})
g. derep ce tuturoru **dumnedzeieştele** scripturi întoarrce-voru aceia (CV.1563–1583: 84^{v})
h. Să fie la ştire şi de aceasta a tot creştinului că să află şi aceastea învățături dintru **dumnedzăieștile** scripturi (Prav.1581: 234^{v})
i. Ce arată şi **dumnedzeescul** apostolul Pavel amândoao de gice (Prav.1581: 235^{r})

(13) a. A lu Iacovu **zborreasca** tremeatere (CV.1563–1583: 61^{v})
b. **Dumnezeiasca** slujba ce e întru sfinți părintele nostru Ioann cu rostul de aur (CL.1570: 7^{v})
c. iară după a **omeneştiei** împreunare priimi nume fiiulu omenescu (CC^{2}.1581: 516)
d. ca şi **dumnezeesculu** ajutoriu cătră sineşu să-lu aducemu (CC^{2}.1581: 532)
e. să stea tare întru păşunea **dumnezeeştiei** a lui învățătură (CC^{2}.1581: 549)
f. Aşijderea şi Elisavtha zise **proroceasca** grăire cătră Mariia (CC^{2}.1581: 552)
g. să râvnească bunătățiloru şi **dumnezeeştiei** vieți a săvârşițiloru şi dumnezeeştiloru bărbați, neputința muerească să o părăsească (CC^{2}.1581: 553).

Dacă în limba actuală adjectivele calificative sunt cele care au, în general, topică liberă, în limba veche, variația de topică este posibilă şi pentru adjectivele relaționale, fără a implica diferențe semantice (vezi exemplele cu adjectivele *împărătesc, dumnezeieisc* (9k,q), (10h) *vs* (12e); (10c, d, m, n, p) *vs* (12c, g, h, i), (13b, d, e, g)).

Antepoziția modificatorului în română se asociază cu interpretarea marcată, subiectivă, afectivă (Zamparelli 1993, Ledgeway 2012: 51, Cornilescu şi Nicolae mss. etc.). Adjectivele antepuse nu au o valoare restrictivă. Distincția restrictiv / nonrestrictiv se reflectă diferit în limbile romanice actuale, implicit în română, față de engleză. În engleză, adjectivele prenominale sunt ambigue şi admit ambele interpretări, iar cele postnominale sunt obligatoriu restrictive (Jacob 2005, Cinque 2010). În limbile romanice, adjectivele prenominale sunt obligatoriu nonrestrictive, iar cele postnominale sunt ambigue şi admit ambele interpretări.

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

În limba veche, date fiind configurațiile multiple de topică, nu se poate stabili o corelație între distincția restrictiv / nonrestrictiv şi postpunerea / antepunerea adjectivului față de nume.

3.2. Serializarea

Diferențe față de limba actuală apar şi în privința serializării.

(i) Dacă grupul nominal cuprinde un adjectiv calificativ şi unul relațional, conform regulii din limba actuală, adjectivul calificativ este aşezat fie prenominal (ca în 14a–d), fie postnominal, în ordinea [centru + adjectiv relațional + adjectiv calificativ]; nu am identificat, în corpusul nostru, această ordine. În schimb, am identificat ordinea [centru + adjectiv calificativ + adjectiv relațional] (14e), nespecifică pentru limba actuală, în care adjectivul relațional este, în general, adiacent centrului nominal (vezi **3.3.**). Exemplul (14f) dovedeşte că aceeaşi topică – nepermisă astăzi – era posibilă şi pentru structuri cu un adjectiv numeral ordinal şi un adjectiv relațional[1].

(14) a. amu fostu sol de la craii leşeşti la Poarta **putenciosului** împărat **turcescu** (DÎ.1593, LXXXIX)
b. la curtea **luminatului** scaun **împărătescu** (DÎ.1593, LXXXIX)
c. naintea sfântului papei şi naintea **cinstitului** parat **creştinescu** (DÎ.1593, XCII)
d. că veți cu adevăr a afla **mare** vistiiariu **sufletesc** (PO.1582: 10)
e. Şi-i va da un veşmentu **mohorâtu împărătescu** (CS.V.1590–1602: 47^{r})
f. şi fu însuş împărat **întâiu creştinesc** (MC.1620: 55^{v}).

(ii) Dacă grupul nominal conține două adjective relaționale, ambele sunt postpuse în limba actuală şi ierarhizate în funcție de criterii semantice. În limba veche, se întâlneşte atât topica din limba actuală (15a), cât şi o ordine imposibilă astăzi, cu unul dintre adjectivele relaționale antepus centrului, iar celălalt postpus (15b):

(15) a. să-ți arătu un iazeru de focu unde se muncescu gintul **ominescu creştinescu!** (CS.IV.1590–1602: 31^{r})
b. Că nu-s acealea preamândrii de sus deştingătoare, ce **pământeşti** suflete **drăceşti.** (CV.1563–1583: 63^{v}).

(iii) Dacă grupul nominal cuprinde, pe lângă un adjectiv relațional, un complement (adjectiv posesiv sau genitiv), topica standard din limba actuală este [centru + complement + modificator restrictiv / adjectiv relațional] (*liniştea noastră sufletească*) sau [centru + modificator restrictiv / adjectiv relațional +

[1] *Întâiu* are un statut ambiguu, putând fi interpretat şi ca un adverb.

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

complement] (*liniştea sufletească a oamenilor*). Exclusiv în limbajul bisericesc, poate apărea, ca arhaism gramatical, şi topica [complement + modificator restrictiv / adjectiv relațional + centru], ilustrată în (16a). În limba veche, era posibilă şi ordinea [modificator restrictiv / adjectiv relațional + complement + centru] (16b, c):

(16) a. Luceaşte întru inema noastră de-oameni-iubitoriu, Doamne, a ta **dumnezeiasca** înțelepciune (CL.1570: 19^{r}–19^{v})

b. Tu aceia măreaşte-i cu **dumnezeiasca** a ta tărie (CM.1567–1568: 233^{v})

c. tu aceia măreaşte cu **dumnezeiasca** a ta tărie şi nu lăsa noi ceia ce nădăjduiesc spre tine (CL.1570: 13^{v}).

3.3. Adiacența față de centrul nominal

Diferențele de serializare față de limba actuală se corelează şi cu diferențe privind adiacența adjectivelor relaționale față de centrul nominal: dacă în limba actuală adjectivele relaționale sunt adiacente la centrul nominal, în limba veche, regula de ordonare nu era fixată. Lipsa adicenței se manifestă atât în interiorul grupului nominal, în care alți constituenți pot interveni între centru şi adjectivul relațional (17), cât şi la nivelul propoziției, fiind posibile dislocări mai ample, inclusiv prin forme verbale (18):

(17) a. **Fiiulu** amu **omenescu,** după omeneasca cheamă-se, derep'ce amu că de multe ori den dumnezeiia**,** de multe ori den dumnezeiia, de multe ori den omeniia meneaşte-şu sine Domnulu (CC^{2}.1581: 515–516)[2]

b. răpaus sufletului, **soție** omului **sufletească** (FD.1592–1604: 485^{v})

(18) a. **Pace** vor avea **sufletească**, cu Tatăl Dumndezeu (CC^{1}.1567–1568: 50^{v})

b. Şi **păşune** aflară (ce se zice, pişte multă), nu numai **trupească,** ce mai vârtosu şi **sufletească** (CC^{2}.1581: 541)

c. Aşa să ştiți, că **dumnezăii** voştri, câți aveți, **elineşti** şi ai Indiei şi ai persilor, toți sâmt în iad (A.1620: 16^{r}).

Este posibil ca această ordine să redea anumite intenții pragmatice/discursive ale autorului sau ale traducătorului textului şi sunt greu de explicat prin analiza pe care o propunem (vezi **5.**); prespunem însă că tot un tip de deplasare − imposibil în limba actuală − este responsabil de aceste structuri sintactice.

[2] Exemplul este ambiguu, *omenescu* putând fi interpretat și ca nume predicativ cerut de verbul *a se chema.*

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

3.4. Poziții sintactice predicative

Dacă posibilitatea adjectivelor relaționale de a apărea în poziții predicative este condiționată sintactic în limba actuală (vezi **2.2.**), în secolul al XVI-lea, se pare că aceste adjective apar fără constrângeri în poziții predicative: nume predicativ (19) și complement predicativ al obiectului (20). În majoritatea exemplelor din corpus, ca și în limba actuală (vezi **2.2.**), adjectivele care ocupă poziții predicative sunt clasificatoare, într-un singur exemplu (19d) apărând un adjectiv tematic. Nu am identificat, în corpusul cercetat, adjective relaționale în poziția de predicativ suplimentar.

(19) a. Dijma Ardealului, ce iaste **crăiască** (DÎ.1599, XIX)
b. derept aceaia chemase-va **bărbătească,** că den bărbat luată fu (CM.1567–1568: 261^{r})
c. Deaci nice a se însura cu neştine cineva dentru semenţiia tătâne-său, ce i se cheamă **sufletescu** (Prav.1581: 229^{r})
d. că de proroci aceastea binre-vestiră-se şi cum prorociia cea ce e de spăsitoriul nu sântu **omereşti,** ce de la Dumnedzeu grăiră-se (CV.1563–1583: 83^{v})

(20) a. Fratele îl chemăm şi-l grăim cel **sufletescu,** cel ce iaste cu giurământu spre svânta evanghelie şi pre cinstita cruce (Prav.1581: 230^{v})
b. aceasta carne den carne mea, aceasta va fi chemată **bărbătească** că dentru bărbat iaste scos (PO.1582: 18).

Probleme speciale de interpretare pun structurile de la (21), în care statutul cuvintelor care ocupă poziția de nume predicativ este ambiguu: adjectiv sau substantiv.

(21) a. Înțeleaseră că **iudeianinu** easte (CV.1563–1583: 6^{r})
b. acesta omu **rrimleanu** easte (CV.1563–1583: 22^{v})
c. Spunre-mi se **rrimleanu** eşti. (CV.1563–1583: 22^{v})
d. înțelease că **rrimleanu** easte (CV.1563–1583: 23^{r})
e. Bărrbați frați, eu **fariseiu** sântu, fiiu de fariseiu (CV.1563–1583: 24^{r})
f. Ştiuiu că **rrimleanu** easte şi vrea se-i înțelegu vina derepce-lu prindu pe elu (CV.1563–1583: 27^{v})
g. muiarea sa, cea ce era **iudeiancă** (CV.1563–1583: 32^{r})
h. Avraam, carii era **evreiu** și care lăcuiia în zăpodiia Amoreului (PO.1582: 49).

Acest tip de ambiguitate caracterizează și limba actuală (de exemplu, formele terminate în *-tor* (*muncitor, purtător, câştigător, deținător* – Pană Dindelegan 1992: 9) sau unele etnonime fără marcaje diferențiale ale celor două clase lexico-gramaticale (*maghiar, elvețian, coreean, suedez* vs. *român / românesc, francez / franțuzesc* etc.)). Noailly (1999: 14) discută construcții similare ambigue cu formele terminate în *-que* din limba franceză (*linguistique, dinamique* etc.).

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

3.5. Construcția cu *cel*

Pentru limba actuală, posibilitatea apariției în construcția cu *cel* este considerată unul dintre testele care deosebesc adjectivele calificative (care acceptă această construcție) de cele relaționale (care nu acceptă construcția) (vezi Cornilescu 2005: 29, GBLR 2010: 218, Pană Dindelegan, Dragomirescu, Nedelcu 2010: 172, GR 2013: 312). Pentru limba veche, acest test trebuie discutat cu rezervă, deoarece s-a arătat că *cel* nu avea statut de articol adjectival (ca în limba actuală: *copilul cel frumos*), ci era un demonstrativ autentic (Nicolae 2013). Având în vedere aceste rezerve, putem afirma totuşi că adjectivele relaționale din limba veche se construiau cu *cel*, indiferent de statutul de atunci al acestui element. Dacă *cel* nu era gramaticalizat ca articol adjectival, ci era un demonstrativ autentic, atunci exemplele de la (22) ilustrează o asemănare între limba veche şi limba actuală (vezi *cartea aceasta românească, dragostea aceasta frățească*); dacă *cel* era deja gramaticalizat ca articol adjectival, atunci exemplele de la (22) ilustrează o diferență între limba veche şi limba actuală (vezi **cartea cea românească, *dragostea cea frățească*).

(22) a. Scris-am adecă noi, birăul **cel rumânescu** şi cu **cel armenescu** (DÎ.1593–1597, XCVII)

b. Tot omul în viața sa să rămâie în credință bună, în dragoste **cea frățească,** cum să placă lu Domnezeu (FT.1570–1575: 2^{v})

c. Și de năpastile cealea ce mi se-au tâmplatu de **cealea iudeieștile** spre sveatu (CV.1563–1583: 10^{r})

d. omul **cela rrimleanul,** fără osându, binre easte voao a-l bate? (CV.1563–1583: 22^{v})

e. cum va luoa canon şi pocăință de la părentele său **celu sufletescu,** anume de la tătuşiu său (Prav.1581: 228^{v})

f. sora fratelui său, **celui sufletescu**, a nu o luoa, nice a frăține-tău a celui de suflet soru-sa să nu ia (Prav.1581: 230^{v}).

3.6. Rezultate cantitative

Cercetarea corpusului de limbă română veche a evidențiat diferențe importante de comportament sintactic între limba română din secolul al XVI-lea şi limba română actuală; cele mai semnificative sunt topica şi apariția (neconstrânsă) în poziții predicative. Cele mai relevante informații cantitative sunt sintetizate în *Tabelul 1*.

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

Tabelul 1

Adjectivele relaționale în texte din secolul al XVI-lea

Textul (sec. al XVI-lea)	Adjective relaționale					
	Adjective clasificatoare			Adjective tematice		
	Postpuse	Antepuse	NP	Postpuse	Antepuse	NP
DÎ.1521–1601	100	3	1	1	–	–
PH.1500–1510	6	–	–	2	–	–
CCat.1560	8	–	–	1	–	–
CPrav.1560–1562	1	–	–	–	–	–
CC[1].1567–1568 (40 p.)	4	–	–	4	–	–
CM.1567–1568	3	2	1	1	–	–
FT.1570–1575	–	–	–	1	–	–
CV.1563–1583	22	7	7[3]	2	3	1
CL.1570	3	7	–	–	1	–
CP.1577 (100 p.)	–	–	–	2	–	–
Prav.1581	6	2	2	5	–	–
CC[2].1581 (40 p.)	23	10	–	8	5	–
PO.1582 (60 p.)	25	–	2[4]	–	–	–
FD.1592–1604	12	–	–	9	–	–
CS.1580–1619	15	–	–	4	–	–
MC.1620 (50 p.)	23	–	–	2	–	–
A.1620	16	–	–	2	–	–
MI.1630	5	–	1	–	–	–

Sublinem faptul că antepunerea adjectivelor relaționale față de centru nu caracterizează toate textele analizate, dar este important faptul că, în textele în care variația de topică se manifestă, ponderea poziției prenominale este destul de mare, deci nu poate fi accidentală. De asemenea, este important că textele originale atestă structuri cu adjective relaționale antepuse numelui.

Întrebarea care apare este dacă aceste trăsături caracterizează numai textele din secolul al XVI-lea, sau întreaga perioadă veche, încheiată convențional la 1780. Pentru a verifica dacă adjectivele relaționale aveau același comportament la sfârșitul perioadei vechi, am analizat două texte reprezentative pentru această etapă a istoriei limbii române; rezultatele – sintetizate în *Tabelul 2* – arată că topica adjectivelor relaționale era încă variabilă, iar pozițiile predicative par să nu fie (încă) strict condiționate sintactic.

[3] Statut ambiguu, între interpretarea adjectivală și cea substantivală.
[4] Unul dintre cele două exemple are statut ambiguu, adjectival sau substantival.

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

Tabelul 2

Adjectivele relaționale în texte de la sfârşitul perioadei vechi

Textul (sf. perioadei vechi)	Adjective relaționale					
	Adjective clasificatoare			Adjective tematice[5]		
	Postpuse	Antepuse	NP	Postpuse	Antepuse	NP
CG.1762	125[6]	19	–	7[7]	4	1
PC.1780	37	3	2	17	2	1

În ceea ce privește perioada în care s-a fixat norma actuală, presupunem că este după începutul perioadei moderne a limbii române. Zafiu (2012: 291–292) menționează existența adjectivelor categoriale antepuse în secolul al XIX-lea:

(23)[8] a. cu **apostoliceasca şi împărătească** sa putere (Ş.A., II, I. Bobb, Înştiințare [1807] [1970]: 32)

b. până la venirea măriilor sale **gubernialiceştilor** persoane (Ş.A., II, I. Bobb, Înştiințare [1807] [1970]: 33)

c. supunerea supt **greceştii** episcopi (*Ş.A.*, II, D. Țichindeal, *Filosoficeşti şi politiceşti...* [1814] [1970]: 398)

d. **bunele moralniceşti** învățături (*Ş.A.*, II, D. Țichindeal, *Filosoficeşti şi politiceşti...* [1814] [1970]:377)

4. COMPARAȚIE CU ALTE LIMBI ROMANICE VECHI

Ledgeway (2012: 56) semnalează existența adjectivelor relaționale antepuse în limbile romanice vechi (cu exemple din napoletana veche (25)) și în valona actuală (26) (exemplul din valonă este însă cu adjectiv participial, care este, mai degrabă, calificativ):

(24) a. ...li [$_{AP1}$ [$_{AP2}$ spagnoli [$_{NP}$ soldati]]] (napoletană veche)
'soldații spanioli'

b ... le [$_{AP1}$ compagnie [$_{AP2}$ spagnole [$_{NP}$ ~~compagnie~~]]] (napoletană veche)
'companiile spaniole'

(25) dès [$_{AP1}$ [$_{AP2}$ r'tchâfés [$_{NP}$ crompîres]]] (valonă)
'nişte cartofi reîncălziți'

Giusti (2010: 605–606) observă că, în italiana veche, ordinea adjectivelor era mai liberă decât în italiana modernă; adjectivele etnice sunt exclusiv postnominale,

[5] În cele două texte de la sfârșitul perioadei vechi nu apar adjective etnice tematice.
[6] 22, în construcția cu *cel.*
[7] Două, în construcția cu *cel.*
[8] Exemplele de la (23) ne-au fost oferite de Carmen Mîrzea Vasile.

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

însă cele clasificatoare (categorizante, în terminologia folosită de noi) apar și prenominal (chiar dacă topica preferată este cea postnominală):

(26) Dice lo maestro, che la **citadina** maniera di dire (...)(*Tresoro volgarizzato*, 1474 / 1877−1883)
'Maestrul spune că modul orășenesc de a spune...'

Lardon şi Thomine (2009: 48–50) comentează variațiile de topică a adjectivului în franceza medievală, dar nu oferă exemple cu adjective relaționale. Exemplele de la (28), excerptate din texte disponibile on-line, dovedesc că poziția prenominală a adjectivelor relaționale era posibilă în franceza veche şi chiar în cea modernă:

(27) a. par quelles vertus avez vous enforcy le **feminin** courage!
'prin ce calități ați întărit curajul feminin!'
(Jeanne Baroin et Josiane Haffen, Boccace „Des cleres et nobles femmes", 1401)

b. Chaque homme porte la forme entière de **l'humaine** condition.
'Fiecare om poartă întreaga formă a condiției umană'
(Montaigne, *Essais,* 1595)

c. le troupeau de la **Chrétienne** foi
'turma credinței creștine'
(Jean Avreille, Avgvrel, Les trois livres de la Chrysopee, 1626)

d. vices unis à l'**humaine** nature (Molière, *Le Misanthrope*, 1666)
'vicii legate de natura umană'

e. Le **Grec** esprit d'assoupissement & d'insensibilité
'spiritul grec al semnolenței și al insensibilității'
(Isaac Louis Le Maistre de Sacy (priest of Port Royal), *La Sainte Biblie*, 1701, p. 38)

f. Semblable au cri lointain de l'**humaine** douleur
'asemănător cu strigătul îndepărtat al durerii omenești'
(Baudelaire, *Le vin du solitaire*, 1851)

g. se souvenant que son ame flottante se convertit à la **chrétienne** loi
'amintindu-și că sufletul său evanescent se converti la legea creştinească'
(Paul Philippe Gudin de la Brenellerie, *La Conquête de Naples par Charles VIII*, 1801, p. 38)

h. enfant nerveux qui retourne invinciblement, innocemment, à la **féminine** chaleur
'copil nervos care se întoarce irevocabil, inocent, la căldura feminină'
(Sidonie-Gabrielle Colette, *Le Voyage égoïste*, 1922, 1928)

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

5. ANALIZA: O SCHIMBARE PARAMETRICĂ?

Niculescu (1999: 189–196) susține că existau în româna veche două structuri topice: Adj + N şi N + Adj. Tiparul conținând un adjectiv prenominal este pus pe seama modelului slav, iar cel cu adjectiv postnominal este comun limbilor romanice.

Aşa cum am arătat în secțiunea 4, în stadiile mai vechi ale mai multor limbi romanice sunt atestate, ca şi în româna veche, structuri cu adjective relaționale antepuse. De altfel, şi în slavonă adjectivul putea apărea antepus sau postpus numelui (Gamanovich 2001: 315−318); în același sens, Copceag (1998: 91) arată că în limbile slave şi germanice evoluția topicii a mers diferit de limbile romanice: de la o topică liberă în fazele mai vechi de limbă la o topică fixă, prenominală, în fazele mai recente. În plus, adjectivele relaționale antepuse apar atât în traduceri, cât şi în texte originale[9]. Prin urmare, fără să excludem influența modelelor slave, considerăm că e mai potrivită o analiză de natură sintactică.

Luăm ca punct de plecare analizele propuse de Baker (2003), Giurgea (2009), Cornilescu şi Nicolae (2012), Nicolae (2013), care susțin că adjectivele calificative şi cele relaționale sunt inserate în derivare (engl. *merge*) în poziții diferite:

(28) Adjectiv calificativ Centru Adjectiv relațional

Pentru a explica linearizarea adjectivelor în limba actuală, comparativ cu stadiile mai vechi, acceptăm existența a două tipuri de ridicare în grupul nominal: *head-movement* şi *phrasal movement* (Cinque 2004, 2010, Cornilescu şi Nicolae 2011, mss, Nicolae 2013 etc.).

A. Construcția *o* (*frumoasă*) *carte românească* corespunde structurii fără ridicare.

B. Construcția *o carte* (*frumoasă*) *românească* corespunde structurii cu N-movement/head-movement (centrul se ridică deasupra adjectivului calificativ, într-o proiecție funcțională de tip D sau Num).

C. Construcția *o carte românească* (*frumoasă*) corespunde structurii cu NP-movement/phrasal movement (centrul + adjectivul relațional se ridică deasupra adjectivului calificativ, într-o proiecție funcțională de tip D sau Num).

D. Construcția *o românească* (*frumoasă*) *carte* corespunde structurii cu AP-movement/phrasal movement (adjectivul relațional se ridică deasupra centrului şi a adjectivului calificativ, într-o proiecție funcțională de tip D sau Num).

Construcțiile A−C sunt posibile în limba actuală, ca şi în stadiile mai vechi ale limbii. Construcția D era posibilă în stadiile mai vechi ale limbii, dar nu şi în limba actuală.

---

[9] Antepunerea adjectivelor relaționale (etnice şi categorizante) continuă să apară până târziu şi în documentele originale:

(i) şi tuturor **dumnezeeştilor** călugări (Athos.2.1667: 176)

(ii) Adecă au vinit înnaintea noastră şi înnaintea alor noştri **moldoveneşti** boiari a mari şi a mici rugătorii noştri (Athos.6.1669: 181)

(iii) întărindu-se anaforaoa aceasta şi cu al(e) noastră **domniască** pecete şi iscălitură (Athos.9.1780: 118).

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

Dispariția acestui tipar poate fi corelată cu o schimbare parametrică, în accepția lui Roberts (2012: 320), care definește parametrul ca o trăsătură formală a unei categorii funcționale. Axele de variație identificate de Roberts sunt: (i) relațiile dintre trăsăturile formale (persoană, gen, număr, caz) și (ii) distribuția trăsăturilor care atrag deplasarea/ ridicarea (*movement*).

Astfel, dispariția construcției cu adjective relaționale antepuse numelui se corelează cu dispariția unuia dintre tipurile de deplasare din grupul nominal, și anume AP-movement (un tip de phrasal movement).

Dacă presupunem că o trăsătură EPP este responsabilă pentru orice deplasare, atunci pentru cele două tipuri de phrasal movement disponibile în limba veche, trăsătura EPP este localizată pe centru (pentru NP-movement – tiparul C), respectiv pe adjectiv (pentru AP-movement, tiparul D). În schimb, în limba actuală este disponibil numai tiparul C, cu NP-movement.

6. CONCLUZII

În această prezentare, am subliniat comportamentul diferit al adjectivelor relaționale în limba veche față de limba actuală, sub mai multe aspecte:

− inventarul adjectivelor relaționale (clasificatoare și tematice) era destul de larg în primele texte românești; cea mai importantă diferență de utilizare este că, spre deosebire de limba actuală, adjectivele etnice nu apăreau decât accidental (un singur exemplu în corpusul nostru) în ipostaza de adjective tematice;

− spre deosebire de limba actuală, unde adjectivele relaționale au topică fixă, apărând exclusiv postnominal, în limba veche topica adjectivelor relaționale este liberă; însă se constată deja o preferință pentru topica postnominală − majoritatea adjectivelor antepuse sunt categorizante, adjectivele etnice apărând rar în antepunere față de nume;

− spre deosebire de limba actuală, unde adjectivele relaționale apar, în general, adiacente la centrul nominal, în limba veche regulile de adiacență și de serializare a adjectivelor nu erau încă fixate;

− spre deosebire de limba actuală, în care apariția adjectivelor relaționale în poziții predicative este strict condiționată, în limba veche nu par să existe constrângeri legate de pozițiile predicative;

− fără a intra în discuția despre gradul de gramaticalizare al elementului *cel* în limba veche, putem afirma că adjectivele relaționale erau, în limba veche, adesea precedate de *cel*.

Existența unor diferențe similare (mai ales de topică) între stadii mai vechi ale altor limbi romanice și stadiile actuale ne permite să considerăm că modelul slav nu explică în totalitate sau în mod satisfăcător sintaxa adjectivelor relaționale în limba veche.

Interpretarea propusă este strict sintactică: pierderea posibilității adjectivelor relaționale de a apărea în antepunere față de centru se explică printr-o schimbare

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

parametrică, mai precis prin pierderea unuia dintre tipurile de *phrasal movement* (AP-movement). Acest fenomen se corelează cu alte aspecte sintactice (poziția „joasă" a articolului, a demonstrativelor, a genitivelor) și ilustrează schimbarea diacronică esențială din sintaxa grupului nominal românesc, pierderea *long distance movement* (Cornilescu, Nicolae 2011).

SURSE

Secolul al XVI-lea

A.1620 = *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, XI, *Alexandria,* cea mai veche versiune păstrată, Studiu introductiv, ediție și glosar de Florentina Zgraon, Bucureşti, Fundația Națională pentru Ştiință şi Artă, 2006.

Athos = Petronel Zahariuc, *De la Iaşi la Muntele Athos. Studii şi documente de istorie a bisericii*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2008.

CC[1].1567–1568 = Coresi, *Tâlcul Evangheliilor* (1567–1568) (Cazania 1), în: Coresi, *Tâlcul evangheliilor şi molitevnic românesc*, ed. V. Drimba, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.

CC[2].1581 = Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură*, ed. de S. Puşcariu, Al. Procopovici, Bucureşti, 1914.

CCat.1560 = Coresi, *Catehismul*, în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea,* I. *Catehismul lui Coresi*, II. *Pravila lui Coresi*, III. *Fragmentul Teodorescu*, IV. *Glosele Bogdan,* V. *Prefețe şi epiloguri*, ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Gheție, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 21–97.

CL.1570 = *Liturghierul lui Coresi* [1570], text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareş, Bucureşti, Editura Academiei, 1969.

CM.1567–1568 = Coresi, *Molitevnic* (1567–1568), în Coresi, *Tâlcul evangheliilor şi molitevnic românesc*, ed. V. Drimba, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.

CP.1577 = Coresi, *Psaltirea slavo-română* (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589, text stabilit şi indice de Stela Toma, Bucureşti, Editura Academiei, 1976.

CPrav.1560–1562 = Coresi, *Pravila,* în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea,* I. *Catehismul lui Coresi,* II. *Pravila lui Coresi,* III. *Fragmentul Teodorescu,* IV. *Glosele Bogdan,* V. *Prefețe şi epiloguri*, ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Gheție, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 218–230.

CS.1580–1619 = *Codex Sturdzanus*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.

CV.1563–1583 = *Codicele Voronețean*, ediție critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

DÎ.1521–1601 = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gh. Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Al. Mareş, Al. Roman-Moraru, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.

FD.1592–1604 = *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, I, *Floarea darurilor*, text stabilit, studiu filologic și lingvistic, glosar de Alexandra Moraru, Bucureşti, Editura Minerva, 1996.

FT.1570–1575 = *Carte de cântece* (1570–1575), în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, I. *Catehismul lui Coresi*, II. *Pravila lui Coresi*, III. *Fragmentul Teodorescu*,

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

IV. *Glosele Bogdan,* V. *Prefețe și epiloguri*, ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Gheție, București, Editura Academiei, 1982, p. 332−343.

MC.1620 = Mihail Moxa, *Cronica universală*, ediție critică însoțită de izvoare, studiu introductiv, note și indice de G. Mihăilă, București, Editura Minerva, 1989.

PH.1500–1510 = *Psaltirea Hurmuzaki*, I, studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu, București, Editura Academiei Române, 2005.

PO.1582 = *Palia de la Orăștie* (1581–1582), Ediție îngrjită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei, 1968.

Prav.1581 = *Pravila Ritorului Lucaci*, text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, București, Editura Academiei, 1971.

Secolul al XVIII-lea

CG.1762 = *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi*, 1762, Studiu și text de Dan Simonescu, București, Fundația Regele Carol I, 1939.

PC.1780 = *Pravilniceasca condică*, 1780, ediție critică, București, Editura Academiei, 1957.

Secolul al XIX-lea

Ș.A. I−III = *Școala Ardeleană*, vol. I–III, ediție critică de Florea Fugaru, studiu introductiv și note de Romul Munteanu [București], Editura Albatros [1970].

BIBLIOGRAFIE

Baker 2003 = Mark C. Baker, *Lexical categories*: *Verbs, Nouns and Adjectives,* Cambridge, Cambridge University Press.

Bosque, Picallo 2006 = Ignacio Bosque, Carme Picallo, *Postnominal adjectives in Spanish DPs*, în *Journal of Linguistics*, 32, p. 349–385.

Brăescu 2012 = Raluca Brăescu, *Adjectivul în română. Sintaxă și semantică,* București, Editura Universității din București.

Cinque 2004 = Guglielmo Cinque, *A phrasal movement analysis of the Romanian DP*, în: Anca Minuț, Eugen Munteanu (eds), *Studia linguistica et philologica in Honorem D. Irimia*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, p. 129−142.

Cinque 2010 = Guglielmo Cinque, *The Syntax of Adjectives*, Cambridge Mass, MIT Press.

Copceag 1998 = Dumitru Copceag, *Poziția adjectivului față de substantiv,* în *Tipologia limbilor romanice (în comparație cu limbile germanice și slave) și alte studii lingvistice*, Cluj, Editura Clusium, p. 86−95.

Cornilescu 2005 = Alexandra Cornilescu, *Un punct de vedere asupra adjectivelor relative*, în: Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Structură și funcționare*, București, Editura Universității din București, p. 27−38.

Cornilescu 2009 = Alexandra Cornilescu, *On the linearization of adjectives in Romanian*, în: Daniele Torck, W. Leo Wetzels (eds), *Romance Languages and Linguistic Theory 2006*, Amsterdam, John Benjamins, p. 33–52.

Cornilescu, Giurgea 2013 = Alexandra Cornilescu, Ion Giurgea, *The Adjective*, în: Carmen Dobrovie-Sorin, Ion Giurgea (eds), *A reference Grammar of Romanian*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, p. 355–529.

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

Cornilescu, Nicolae 2011 = Alexandra Cornilescu, Alexandru Nicolae, *On the syntax of Romanian definite phrases*, în: Petra Sleeman, Harry Perridon (eds), *The Noun Phrase in Romance and Germanic,* Amsterdam-Philadelphia, John Benjamins, p. 193−221.

Cornilescu, Nicolae 2012 = Alexandra Cornilescu, Alexandru Nicolae, *Nominal Ellipsis as Definiteness and Anaphoricity*, în *Lingua,* 122, 10, p. 1070−1111.

Cornilescu, Nicolae ms. = Alexandra Cornilescu, Alexandru Nicolae, *Romanian Adjectives at the Syntax-Semantics Interface*.

Gamanovich 2001 = (Archbishop Alypy) Gamanovich, *Grammar of the Church Slavonic language,* English edition translated from Russian, Jordanville, New York, Holy Trinite Monastery.

GBLR 2010 = Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *Gramatica de bază a limbii române,* București, Editura Univers Enciclopedic.

Giurgea 2009 = Ion Giurgea, *Adjective placement and linearization*, în: Jeroen van Craenenbroeck (ed.), *Alternatives to Cartography*, Berlin, de Gruyter, p. 275–323.

Giusti 2010 = Giuliana Giusti, *Il sintagma aggetivale*, în: Giampaolo Salvi, Lorenzo Renzi (eds.), *Grammatica dell'italiano antico,* Bologna, Il Mulino, p. 593−616.

GR 2013 = Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.

Jacob 2005 = Daniel Jacob, *Adjective position, specificity, and information structure in Spanish*, în *Fachbereich Sprachwissenschaft der Universität Konstanz*, 119, p. 71−79.

Lardon, Thomine 2009 = Sabile Lardon, Marie-Claire Thomine, *Grammaire du français de la Renaissance. Etude morphosyntaxique,* Paris, Editions Classiques Garnier.

Ledgeway 2012 = Adam Ledgeway, *From Latin to Romance. Morphosyntactic Typology and Change,* Oxford, Oxford University Press.

McNally, Boleda 2004 = Louise McNally, Gemma Boleda, *Relational adjectives as properties of kinds*, în: Olivier Bonami, Patricia Cabredo Hofherr (eds), *Empirical Issues in Formal Syntax and Semantics 5*, Paris, p. 179–196.

Nicolae 2013 = Alexandru Nicolae, *Types of ellipsis in Romanian*, teză de doctorat, Universitatea din București & University of Cambridge.

Niculescu 1999 = Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, vol. 3, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Noailly 1999 = Michelle Noailly, *L'adjectif en français,* Paris, Éditions Ophrys.

Pană Dindelegan 1992 = Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxă şi semantică*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.

Pană Dindelegan 2005 = Gabriela Pană Dindelegan, *(G)rupul (A)djectival – structură şi funcționare*, în: Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Structură şi funcționare,* București, Editura Universității din București, p. 39−48.

Pană Dindelegan, Dragomirescu, Nedelcu 2010 = Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, *Morfosintaxa limbii române,* București, Editura Universității din București.

Roberts 2012 = Ian Roberts, *Macroparameters and Minimalism*, în: Charlotte Galves, Sonia Cyrino, Ruth Lopes, Filomena Sandalo, and Juanito Avelar (eds), *Parameter Theory and Linguistic Change,* Oxford, Oxford University Press, p. 320–335.

Sproat, Shih 1988 = Richard Sproat, Chinlin Shih, *Prenominal adjectival ordering in English and Mandarin*, în: J. Blevins, J. Carter (eds), *Proceedings of NELS*, 18, p. 465−489.

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)

Zafiu 2012 = Rodica Zafiu, *Sintaxa* [secolul al XIX-lea], în: Gheorghe Chivu, Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Irina Nicula (editori), *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa românei literare în secolele al XIX-lea – al XX-lea,* Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 283−378.

Zamparelli 1993 = Roberto Zamparelli, *Pre-nominal Modifiers, degree phrases and the structure of AP*, în *University of Venice Working Papers in Linguistics*, 3, 1, p. 138−163.

THE SYNTAX OF RELATIVE ADJECTIVES IN OLD ROMANIAN

(Abstract)

In this paper, the authors deal with two types of relative adjectives, classifying and thematic adjectives, which belong to two semantic types, ethnic and categorising adjectives. The aim of the paper is to highlight the different syntactic properties of these adjectives in old Romanian, in opposition to modern Romanian, approaching problems such as: word order, serialization, adjacency to the noun, occurrence in predicative positions, and occurrence in *cel*-construction. The main conclusion is that a parametric change occurred in the transition from old to modern Romanian: a variety of AP (phrasal) movement was lost.

Cuvinte-cheie: română veche, adjective relaționale, topică, serializare, adiacență la centrul nominal, deplasare.

Keywords: old Romanian, relative adjectives, word order, serialization, adjacency to the noun, movement.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A6678 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 15:55:15 UTC)